

KÜLTÜREL MİRAS TAŞIYICISI OLARAK DİJİTAL KÜTÜPHANELER: *DEDE KORKUT KİTABI*'NİN DRESDEN DİJİTAL NÜSHASI*

DIGITAL LIBRARIES AS CARRIERS OF CULTURAL HERITAGE: DRESDEN
DIGITAL COPY OF THE *BOOK OF DEDE KORKUT*

Özlem GÖKKURT DEMİRTEL**
Banu Fulya YILDIRIM***
Şerife Funda CAN****

Öz

Kütüphanelerin kültürel miras niteliği taşıyan yazma ve nadir eserleri dijitalleştirerek çevrim içi platformlarda sunmasının önündeki yazılım ve teknik engeller günümüzde yeni araç ve teknolojiler sayesinde ortadan kalkmıştır. Dünya genelinde birçok kütüphane dijital koleksiyonlarını web siteleri üzerinden çevrim içi sunmaktadır. Bu sayede kullanıcılar söz konusu dijital koleksiyonlara erişebilmekte, bununla kalmayıp bilgisayarlarına, tablet veya akıllı telefon gibi mobil cihazlarına ücretsiz olarak indirebilmektedir. Kütüphanelerin dijital koleksiyonlarına erişilebilirliğin artması aynı zamanda tarihsel, kültürel ve bilimsel değerlere de erişimi artırmaktadır. Kültürel mirasımızın önemli eserlerinin dijitalleştirilmiş nüshalarını web siteleri üzerinden erişime sunan yurt dışında birçok dijital kütüphane örneği bulunmaktadır. Bu kütüphaneler arasında yer alan Dresden Dijital Kütüphanesi'nin erişime açmış olduğu eserler arasında kültürel mirasımızın en değerli eserlerinden biri olan *Dede Korkut Kitabı*'nin dijitalleştirilmiş nüshası da bulunmaktadır. Bu çalışmada, ülkeler arasında dağılmış bellek kurumlarında yer alan kültürel miras eserlerinin bütünsel bir sunumunun daha fazla önem kazanmış olmasından hareketle Dresden Dijital Kütüphanesi dijital koleksiyonlarında yer alan *Dede Korkut Kitabı*'nin dijitalleştirilmiş nüshası üzerinden kültürel bellek kurumu olarak dijital kütüphanelerin kültürel miras açısından önemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu çalışmada dijital kütüphanelerin kültürel mirasın devamlılığı konusundaki etkileri ve kültürel işlevleri detaylı olarak ele alınarak anlatılmakta olup aynı zamanda dijital kütüphanelerin kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi ve sunumu konularında yeni açılımlar sunmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre farklı ülkelerin bellek kurumlarında yer alan kültürel miras eserlerinin erişim ve kullanımını daha etkili bir düzeye taşıyacak olanakların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dede Korkut Kitabı*, dijital kütüphane, kültürel miras, el yazması, dijitalleştirme

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün kuruluşunun 35. yılına özel olarak kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Bilgi Yönetimi ve Teknolojisi Bölümü, İzmir / Türkiye, sozlem.gokkurt.demirtel@ikc.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1858-0061

*** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul / Türkiye, bfildirim@29mayis.edu.tr; ORCID: 0000-0002-4988-7584

**** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü, Ankara / Türkiye, fundacan@hacettepe.edu.tr; ORCID: 0000-0003-3142-2938

Abstract

New tools and technologies have allowed libraries around the world to overcome the technical barriers that stood in the way of digitizing manuscripts and rare works of cultural heritage. Many libraries now offer their digital collections online through which users can download documents to their computers and mobile devices such as tablets or smartphones free of charge. The increased accessibility to the digital collections of libraries has also led to a heightened awareness of historical, cultural and scientific values. There are many examples of digital libraries abroad that offer digitized copies of notable works of our cultural heritage on their websites. One such work is the *Book of Dede Korkut*. This study employs a discussion of the digitized copy of the Dede Korkut Book in the digital collections of the Dresden Digital Library to highlight the importance of digital libraries in terms of cultural heritage as institutions of cultural memory. It points to their cultural function and discusses their impact on the maintenance of cultural heritage. It also suggests new paths for the role of digital libraries in the preservation, development and presentation of cultural heritage. The findings of this study reveal the need to reconsider the possibilities that would maximize access to works of cultural heritage kept at memory institutions of different countries and increase their usage to more productive levels.

Keywords: *Book of Dede Korkut*, digital library, cultural heritage, manuscript, digitalization

Giriş

Dünya çapında daha fazla kütüphane, koleksiyonlarını dijitalleştirmekte ve bu koleksiyonları dünyanın her yerinden erişime açmaktadır. Bilgiye hızlı erişimin önem kazandığı dijital çağda bu durum kullanıcılar tarafından büyük ilgi görmektedir. Bu şekilde kullanıcıların kültürel miras ürünlerine hızlı ve kolay erişim sağlamaları kültürel miras ürünlerinin varlığından haberdar olmalarını mümkün hale getirmekte, bunlara ilgi duymalarını sağlamakta ve/veya bu alandaki ilgilerini artırmaktadır.

Özellikle yazma eserler gibi bir kez kaybolduklarında yerine bir daha konulamayacak nadir eserlerin dijitalleştirilip erişebilirliğinin sağlanması, söz konusu eserlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için etkili ve faydalı bir yol olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra kütüphane, arşiv ve müze gibi bellek kurumlarına fiziksel olarak ulaşmakta güçlük çeken ya da internet üzerinden ulaşmayı tercih eden kullanıcılar için dijitalleştirilmenin yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Gelişen teknolojiyle beraber kültürel mirasın korunması ve saklanması dijital sistemler ve buna bağlı olarak dijitalleştirme çalışmaları gündeme gelmiştir. Kültürel mirasın dijitalleştirilmesinde uluslararası anlamda çok önemli projelere imza atılmıştır.¹ Dijitalleştirme projeleri daha çok kültürel mirasın tanınması, korunması, geliştirilmesi ve paylaşımı ile bu kurumlar arası entegrasyona odaklanmaktadır. Söz konusu projelerin de etkisi ile dünya çapında birçok bellek kurumu kültürel mirası koruma ve kullanmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir.

Dresden Dijital Kütüphanesi, dijitalleştirdiği kültürel mirasımızın en değerli kaynağı ve sözlü (şifahi) halk kültürümüzün en büyük eseri olan *Dede Korkut Kitabı*'nın el yazmasının tam metnini web sitesinde üyelik koşulu gerektirmeksizin herkesin erişimine ücretsiz olarak sunmaktadır.

1 Duygu Kevser Ülger – Özgür Külcü, “Dijitalleştirme Çalışmalarına Kültürel Miras Ölçeğinde Genel Bir Bakış: VEKAM Örneği”, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, II/1, (2016), s. 42-55.

Bu çalışmaya “The Dede Korkut digital library: a student project faces the real world” başlıklı proje çalışması² dayanak oluşturmaktadır. Söz konusu çalışmada yukarıda sözü edilen değerlendirmeler kapsamında Dresden Dijital Kütüphanesi'nin ilgili koleksiyonunda yer alan *Dede Korkut Kitabı*'nin dijitalleştirilmiş nüshası üzerinden kültürel bellek kurumu olarak dijital kütüphanelerin tarihi ve kültürel mirasımız açısından önemini ortaya koymak, kültürel mirasın devamlılığı konusundaki etkilerini ve kültürel işlevlerini detaylı olarak ele almak amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada dijital kütüphanelerin, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için yeni açılımlar sunulmaktadır.

Dede Korkut Kitabı

Ergin, “*Dede Korkut Kitabı*” adlı eserinin ön sözüne, Türk edebiyatı tarihinin büyük bilgini Fuad Köprülü'nün “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, Dede Korkut ağır basar.” sözüyle başlayarak okuyucu açısından eserin önemine dikkat çekmektedir. Ön sözün devamında ise eserin bir milletin ortak dâhiliğinin ürünü olan destan tanımından hareketle Türk milletinin tarih boyunca süregelen ortak dâhiliğini ve hayat görüşünü ortaya çıkararak millî destan olma özelliği kazandığını ifade etmektedir.³ Ergin, aynı eserinde *Dede Korkut Kitabı*'nda en önemli kısmın dil ve destan ilişkisi olduğunun altını çizerek, millî destanın vasıflarını ve Dede Korkut ilişkisini on iki kısma ayırarak önemli tespitlerde bulunmuştur.⁴

Bu tespitlere ilave olarak, *Dede Korkut Kitabı*, Türk milletinin İslâm öncesi dönemine ve sözlü kültürüne ait kültürel kodları barındırırken aynı zamanda İslâm sonrası döneme ait İslâmî kültürel unsurları da içermektedir. Bu özelliği ile eser Türk tarihini, Türk edebiyatını ve folklorunu tanımak ve araştırmak isteyen bilim insanlarına ve araştırmacılara önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nin Kitâb-ı Dedem Korkud ‘alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân başlığını taşıyan Dresden nüshası 1815’te Heinrich Friedrich von Diez tarafından bulunmuştur. Dresden Kütüphanesi’ndeki Fleischer külliyatı arasında bulunan eser halen orada yer almaktadır.⁵ Ayrıca dijitalleştirilmiş nüshasına aynı kütüphanenin dijital koleksiyonundan ulaşılabilmektedir

Dede Korkut Kitabı'nin Vatikan yazması olmak üzere bir nüshası daha bulunmaktadır.⁶ Dresden nüshası, bir mukaddime ve on iki boyu (destanî hikâye) ihtiva etmektedir. Vatikan

2 Özlem Bayram – Astrid Emel, “The Dede Korkut Digital Library: A Student Project Faces The Real World”, *Library Student Journal*, II, (2007).

3 Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, haz. Murat Emre Şahin, Hasan Kadıköylü, Hisar Kültür Gönüllüleri, İstanbul 2003, s. 3.

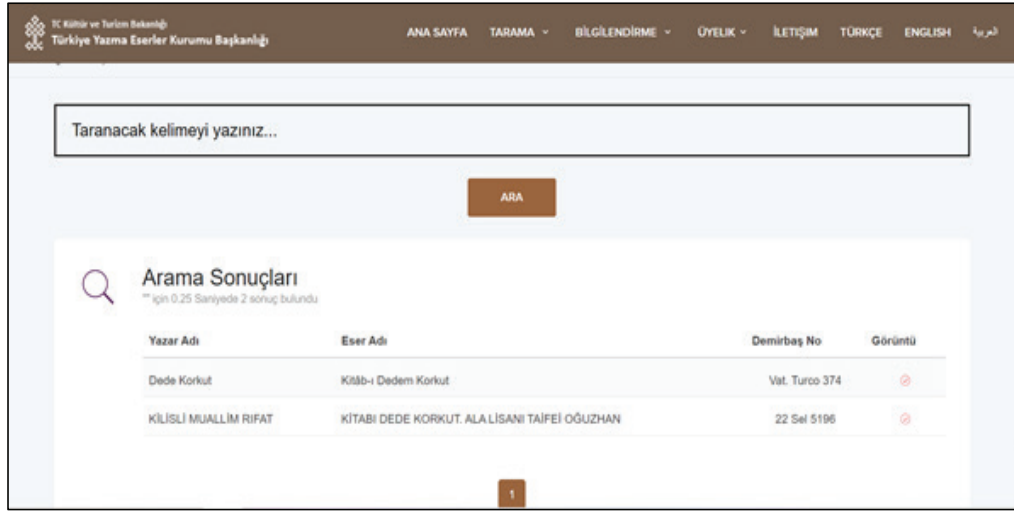
4 *Age.*, s. 3-6.

5 Orhan Şaik Gökyay, “Dede Korkut”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1994), s. 77-80.

6 Adnan Binyazar, *Dede Korkut*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 32.

nüshasında ise bir mukaddime ve altı boy bulunmaktadır.⁷ Dede Korkut, 2018 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı (UNESCO) Dünya Miras Komitesi tarafından UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne dâhil edilmiştir.⁸

Türkiye Yazmalarına ilişkin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Portalı'nda yapılan taramalarda ise *Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden nüshasına ilişkin herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Aynı katalog taramasında Kilisli Muallim Rıfat'ın ilk defa Türkçeye kazandırdığı *Dede Korkut Kitabı*'nın Edirne Selimiye Kütüphanesi'nde yer aldığı anlaşılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Portalı

Kaynak: <http://yazmalar.gov.tr/basit-arama?q=dede+korkut>

El yazması *Dede Korkut Kitabı*'nın bibliyografik keşfine ilişkin yapılacak çevrim içi bir taramada, eserin farklı nüshalarına ilişkin kayıtların farklı dijital kütüphanelerde yer aldığı görülmektedir. Bu değerli eserin bibliyografik tanımlamalarına ilişkin bilgiye çevrim içi ortamda bir arada erişilemediği gibi dijital içeriğine açık erişim olanağı da ülkemizde bulunmamaktadır. Eser, araştırmacılar için korunduğu kütüphaneye bizzat gidilerek ve önceden yapılan başvurunun kabul edilmesi sonrasında alınacak izinle dijital olarak görüntülenebilmektedir. Bu durumda eserin özelinde kültürel mirasa sahip çıkılarak uygun koruma, saklama ve hizmete sunma koşullarını yerine getirme konusunda duyarlılık gösterildiği açıktır. Bununla birlikte, dijitalleşmenin asıl amacına uygun olarak eserin daha çok sayıda araştırmacının erişimine açılarak zaten sahip olduğu

7 Salahaddin Bekki, “Dedem Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi ile Boylar Arasındaki Organik Bağ”, *Milli Folklor*, XXVII/CVII, (2015), s. 5-13.

8 UNESCO, “UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsil Listesi”, <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi> [Erişim tarihi: 20.08.2021].

değeri daha yaygın bir ortama taşınması yönünde geliştirilecek uygulamaların bu duyarlılığa zarar vermeyeceği düşünülebilir. Bu açıdan ele alındığında, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Portalı üzerinden tek bir merkezden *Dede Korkut Kitabı* Dresden dijital nüshası gibi ülkemiz dışındaki kültürel bellek kurumlarında bulunan yazma eserlere ait üstverilerin (metadata öğelerinin) açılması ve bu eserlerin tam metinlerinin erişilebilir hale getirilmesi için link verilmesi araştırmacılar için büyük kolaylık sağlayacağı gibi eserlerin kullanımını da yaygınlaştıracaktır. Bu olanağın sunulması ile Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Portalı'nın dünya çapında, geniş bir coğrafya üzerinde bulunan yazma eserlerimizin bibliyografik keşif kapsamı genişletilmiş olacak, böylelikle kullanıcılar için daha etkileşimli ve katılımcı bir ortamda bu eserlere açık erişim sağlanacaktır.

Somut Olmayan Kültürel Miras Kavramı

Somut olmayan kültürel miras kavramı, 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te UNESCO'nun 32. Genel Konferansında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi⁹ ile tüm dünyaya tanıtılmıştır. UNESCO'nun bu sözleşmede tanımladığı ve öğelerini belirlediği somut olmayan kültürel miras, büyük ölçüde halk bilimcilerin öteden beri çalışmakta olduğu ve çoğu zaman “folklor” olarak adlandırdıkları alanda belirmektedir.¹⁰ Kurin'e göre somut olmayan miras adlandırmasıyla yeni bir terim yaratılarak farklı ülkeler için farklı çağrışımlara sahip olan eski adlandırmaların bir bakıma önüne geçilmiştir.¹¹

Kültürel miras taşıyıcısı olarak dijital kütüphaneler, buldukları bölgenin kültürel mirasının korunmasını ve kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlama misyonunun yanı sıra dünya kültürel mirasına katkı sağlama misyonuna da sahip olmalı ve günümüz toplumlarının ihtiyaç duyduğu dijital kültür alanındaki gelişmeleri takip etmelidir. Dijital kütüphanelerin çalışmalarında hangi ulusa ait olduğuna bakılmaksızın kültürel mirasa erişim öncelenmelidir. Nitekim tüm insanların kültürel mirasa eşit erişim hakkı, bir dizi uluslararası sözleşme ve standartlar ile garanti altına alınmaktadır. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde¹² 27. maddenin 1. bendinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin¹³ 15. maddesinde bu husus ele alınmıştır. Ayrıca web sitelerin, belgelerin ve diğer dijital ortamların erişilebilirliğine ilişkin standartlar ve yönergeler hazırlanmıştır. Bu kapsamda WCAG 2.1 (Web İçeriği Erişilebilirlik Yönergeleri) en yaygın olarak tanınan ve kullanılan standartlardan biridir.

9 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003, <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>, [Erişim tarihi: 26.06.2021].

10 Öcal Oğuz, “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras”, *Milli Folklor*, XXV/C, (2013), s. 5-13.

11 Richard Kurin, “Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal”, *Museum International*, LVI/I-II, (2014), s. 66-77.

12 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 2010, http://www.claiminghumanrights.org/udhr_article_27.html, [Erişim tarihi: 26.09.2021].

13 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966, <https://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf> [Erişim tarihi: 23.05.2021].

Dijital Kütüphane Kavramı

Geçmişte birçok kütüphane, satın alınan veya dönüştürülen dijital koleksiyonları elinde bulundurmaktaydı. Ancak, “dijital kütüphaneler” olarak adlandırılan ayrı varlıklar ve bunları ele alan önemli miktarda araştırma, temel olarak 1990’ların ortasından sonuna kadar ulusal devlet kurumlarının veya büyük ölçekli katılımcıların ortak çabaları sayesinde ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) Ulusal Bilim Vakfı (National Science Foundation-NSF) tarafından yönetilen, federal olarak finanse edilen “Dijital Kütüphane Girişimi” (DLI – Digital Libraries Initiative) de bulunmaktadır.¹⁴ NSF sponsorluğunda Dijital Kütüphanelerin Sosyal Yönleri çalıştırılmıştır. Bu çalıştırmanın başlıca çıktılarından biri dijital kütüphane tanımının yapılmasıdır.¹⁵ Söz konusu çalıştırıda, dijital kütüphane koleksiyonlarına internet üzerinden erişim sağlayabilen toplulukların kapsamının bilgi profesyonellerini ve kullanıcıları da kapsayacak şekilde genişlediği görülmektedir. Aynı zamanda çalıştır raporunda, dijital kütüphane teriminin kapsamının iki tamamlayıcı fikri içerecek şekilde genişletildiği görülmektedir.¹⁶

1. Dijital kütüphaneler, bilgi yaratmak, aramak ve kullanmak için kullanılan elektronik kaynaklar ve ilgili teknik imkânlar bütünüdür. Bu anlamda, herhangi bir ortamda (metin, görüntü, ses, statik veya dinamik görüntüler) dijital verileri işleyen ve dağıtık ağlarda bulunan bilgi depolama ve erişim sistemlerinin bir uzantısı ve gelişmiş bir hali olarak tanımlanabilir.

2. Dijital kütüphaneler, bir kullanıcı topluluğu tarafından ve yine kullanıcı topluluğu için oluşturulmakta, toplanmakta ve düzenlenmekte ve dijital kütüphanelerin işlevsel imkânları, bu topluluğun bilgi ihtiyaçlarını ve kullanımlarını desteklemektedir. Dijital kütüphaneler, kişi ve grupların veri, bilgi, bilgi kaynakları ve sistemlerini kullanarak birbirleriyle etkileşime girdiği toplulukların bir bileşenidir.

Lesk, çalışmasında dijital kütüphanelerin sunduğu yeni imkânları vurgulayarak onları “geleneksel kütüphanelerde asla sahip olmadığımız güçler” olarak betimlenmekte olup düzenlemeyi temel bir unsur olarak vurgulamakta ve dijital kütüphaneyi basitçe “hem dijitalleştirilmiş hem de düzenlenmiş bir koleksiyon” olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Ona göre, dijital kütüphanelerin en büyük avantajı yalnızca erişimle ilgili değil, aynı zamanda indeksleme ve tam metin erişimiyle zenginleştirilmiş dijital içerik düzenlemesiyle ilgilidir.¹⁸ Benzer

14 Candy Schwartz, “Digital Libraries: An Overview”, *The Journal of Academic Librarianship*, XXVI/VI, (2000), s. 385-393.

15 Christine L. Borgman, “What Are Digital Libraries? Competing Visions”, *Information Processing & Management*, XXXV/III, (1999), s. 227-243.

16 Christine L. Borgman vd., “Social Aspects of Digital Libraries”, Final Report to the National Science Foundation, Computer, Information Science and Engineering Directorate, Division of Information, Robotics and Intelligent Systems; Information Technology and Organizations Program, 1996, s. 4.

17 Michael Autor Lesk, *Practical Digital Libraries: Books, Bytes & Bucks*, Morgan Kaufmann Publishers, California 1997, s. 1.

18 *Age.*, s. 1.

şekilde Lynch,¹⁹ dijital kütüphaneleri, birçok kurumun ve amacın hizmetinde kullanılmaya hazır, nispeten uygun araçlar, mühendislik yaklaşımları ve teknolojiler sunan yapılar olarak değerlendirmektedir. Subaşıoğlu ise dijital kütüphaneleri bilginin üretilmesi, araştırılması ve kullanılması amaçlarına yönelik bir dizi teknik yetenek ve güç sergileyen elektronik kaynaklar grubu olarak tanımlamaktadır.²⁰ Erişim yönünden bakıldığında ise, bazı dijital kütüphaneler açık erişim (open access) esasına göre çalışmakta olup bazıları ise yalnızca kayıtlı kullanıcılar veya kurumlar tarafından kullanılabilir. Bu durum genellikle, belirli kaynakların kullanılabilir hale geldiği lisans kısıtlamalarının bulunup bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Dijitalleştirme Kavramı

Dijitalleştirme uygulamalarının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 2000’li yıllardan itibaren gelişmeye başladığı söylenebilir. Dijitalleştirme uygulamaları ile kültürel bellek merkezlerinin koleksiyonlarında bulunan el yazması eserler, görsel işitsel nesnelere, müze objeleri, arşiv malzemeleri, özel koleksiyonlar vb. eserler çevrim içi olarak hizmete sunulmaya başlanmıştır.²¹ Aynı zamanda ülkemizde stratejik planlar vb. belgelerde kültürel mirasın dijitalleştirilmesine yer verilmiştir. Yine dijitalleştirme kapsamında ülkemizde gerçekleşen önemli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu’na²² göre ülkemizde yazma ve nadir eserler koleksiyonlarının zenginleştirilmesi, korunması, sayısal ortama aktarılacak, çeviri ve yayım yoluyla bilim ve kültür hayatına kazandırılması ve gelecek nesillerin bu eserlerden faydalanmasının sağlanması hedefi ile 2019 yılında dijitalleştirilen yazma ve nadir eser sayısı 5.804’tür. Eserlerin dijital kopyaları, “www.yazmalar.gov.tr” adresinden ya da Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na bağlı kütüphanelerden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için ücretsiz bir şekilde talep edilebilmektedir.²³ Başvurular, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’na Bağlı Birimlerdeki Yazma ve Nadir Basma Eserlerden Ücretsiz Faydalanma Yönergesi kapsamında değerlendirilmektedir. Uygun görülürse başvuru sahipleri belirledikleri beş konudan yılda her bir konudan en fazla 1000 varak dijital görüntü alabilmektedir.²⁴ Bununla birlikte, ülkemizde yazma eserlere çevrim içi erişim ve paylaşım IRCICA Farabi Sayısal Kütüphanesi ve Koç Üniversitesi örnekleri dışında görülmemektedir.²⁵

19 Clifford Lynch, “Where Are We Going Next? The Next Decade of Digital Libraries”, <https://www.dlib.org/dlib/july05/lynch/07lynch.html>, [Erişim tarihi: 21.09.2021].

20 Fatoş Subaşıoğlu, “Dijital Kütüphaneler: Tanımlama Sorunu”, *Türk Kütüphaneciliği*, XV/1, (2011), s. 45-54.

21 Semanur Öztemiz, *Türkiye’de Dijitalleştirilen Kültürel Miras Ürünlerine Açık Erişim: Bir Model Önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s. 24-25.

22 Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu”, http://www.strateji.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=36, [Erişim tarihi: 17.08.2021].

23 Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “Kişisel Verilerin İşlenmesi Aydınlatma Metni”, <http://www.yazmalar.gov.tr/sayfa/kisisel-verilerin-islenmesi-aydinlatma-metni/17> [Erişim tarihi: 14.08.2021].

24 Şükrü Çelebi, *Yazma Eser Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphaneciler için Hizmet İçi Eğitimi: Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020, s. 48.

25 Tuğçe Kozan, *Türkiye’de Yazma Eser Kütüphanelerinin Organizasyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s. 10.

Kültürel Miras Taşıyıcısı Olarak Dijital Kütüphaneler

Dijital kütüphaneler, dijital arşivler, dijital kütüphane sağlayıcıları ve veri derleyicileri (data aggregators) gibi kurumlar da bellek kurumu olarak nitelendirilmekte olup birbirleriyle yakın ilişki içerisindeyler.²⁶ Her bir bellek kurumu taşıdığı kültürel mirası korumak adına çaba göstermektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ile giderek daha fazla kullanıcı kütüphanelerin kültürel miras eserlerini oluşturan dijital koleksiyonlarına erişim sağlamak istemektedir. Bu kapsamda kültürel mirasa erişilebilirlik kolaylaştıkça kullanıcıların kültürel mirasa ilgisi de artmakta, kendi kültürlerini tanımaya daha istekli hale gelmektedirler. Bu bakımdan ele alındığında Conway, erişimin “internet aracılığıyla yaygın, açık ve evrensel erişilebilirlik” olarak tanımlandığında, dijital vekillerin (digital surrogates) yaratılmasını, yayılmasını ve yönetilmesini mümkün kılan temel teknolojilerin de yaşamları dönüştürme gücü olduğunu belirtmektedir.²⁷

1996 yılında Brewster Kahle, dijital medya eserlerini arşivleyecek ve “tüm bilgilere evrensel erişim” sağlamaya yarayacak İnternet Arşivi’ni kurmuştur. İnternet Arşivi, büyük ölçüde kitapların dijitalleştirilerek korunmasına odaklanmıştır. İnternet Arşivi’nden 1923’ten önce yayımlanan el yazmaları indirilebilmekte, modern eserler arşivin açık kütüphane sitesi aracılığıyla ödünç alınabilmektedir.²⁸ HathiTrust Dijital Kütüphanesi, monograflar, süreli yayımlar ve el yazmaları gibi diğer formatlar da dâhil olmak üzere yaklaşık 17,4 milyon cilt içermektedir.²⁹ Dünya Dijital Kütüphanesi ise ABD Kongre Kütüphanesi ve UNESCO öncülüğünde, çok sayıda ülkeden kütüphane ve arşiv kurumlarının katılımıyla oluşturulan uluslararası dijital arşiv projesidir.³⁰

Yukarıda ifade edilen dijital kütüphane örnekleri de göz önünde bulundurulduğunda, dijital çağ olarak nitelendirdiğimiz ve içinde bulunduğumuz bu dönemde dijital kütüphanelerin, bilişim teknolojilerini, kültürel mirası korumada ve dijital bilgi hizmetlerinin sunumunda daha fazla kullanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özbağ’ın çalışmasında belirttiği gibi UNESCO tüm ulusların dijital mirasının ortadan kalkması riskini düşünerek Dijital Mirası Koruma Sözleşmesi ile kayıpların önlenmesine yönelik adımlar atılmıştır.³¹

Erdem’e göre, dijitalde için olan veriyi kapsamlı depolama, kolayca bulup geri alma ve küresel erişim sağlayabilme özellikleri, bilginin devamlı surette uygun bir şekilde erişilebilir durumda tutulmasını sağlamaktadır.³² Nitekim dijital kütüphanede yapay zekâ teknolojisi, kullanıcılara çağın gereksinimlerini ve kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak için

26 Memory Institution, http://en.wikipedia.org/wiki/Memory_institution [Erişim tarihi: 25.06.2021].

27 Paul Conway, “Digital Transformations and the Archival Nature of Surrogates”, *Archival Science*, XV(I), (2015), s. 51-69.

28 Ollie Gratzinger, “The Internet Archive”, *American Journalism*, XXXVIII/II, (2021), s. 249-251.

29 Heather Weltin – Natalie Fulkerson “Old Texts, New Networks: HathiTrust and the Future of Shared Print”, *Transforming Print: Collection Development and Management for Our Connected Future*, ed. Lorrie McAllister and Shari Laster, ALA Editions, Chicago 2021, s. 65-79.

30 Dünya Dijital Kütüphanesi, “Dünya Dijital Kütüphanesi – World Digital Library”, <https://dijital tarih.wordpress.com/2015/05/21/dunya-dijital-kutuphanesi-world-digital-library/> [Erişim tarihi: 16.08.2021].

31 Diğdem Özbağ, *Ulusal Dijital Kültür Mirasının Korunması ve Arşivlenmesine Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s. 10.

32 Persude Erdem, “Dijital Kültür Ortamında Belleğin Durumu”, *Journal of Communication Theory & Research / İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, XLVIII, (2015), s. 529-545.

kişiselleştirilmiş ve özelleştirilmiş hizmetler sunmaktadır. Yapay zekâ, veri depolama kapasitesini artırmakta ve geleneksel depolamayı değiştirip dijital ortamda okunabilirliği iyileştirmek için bulut depolamadan faydalanmaktadır.³³ Bu kapsamda dijital kütüphanelerin, yapay zekâ teknolojilerini kütüphane hizmetlerine dâhil ederek kullanıcıların bilgi gereksinimlerine daha uygun hizmetler vermesi, bu hizmetleri iyileştirmesi ve verimli hale getirmesi önerilmektedir.

***Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden Dijital Nüshası**

Dresden Dijital Kütüphanesi koleksiyonlarındaki materyallerin dijitalleştirilmesi ve erişime açılması konusunda önemli bir yol kat etmiştir. Şu anda dünyanın her yerinden araştırmacılar sözü konusu dijital koleksiyonlara çevrim içi erişebilmektedir. Aynı şekilde araştırmacılar, *Dede Korkut Kitabı*'nın dijitalleştirilmiş nüshasının tam metnine ulaşabilmekte ve kullanabilmektedir. *Dede Korkut Kitabı*'nın ve bu kapsamda, gelenek ve göreneklerimizimizin tanıtılması ile yaşatılması açısından Dresden Dijital Kütüphanesi'nin sözü edilen hizmetleri önem arz etmektedir. Dünyada birçok el yazması eserin tek nüsha ve/veya çok az sayıda olduğu göz önünde bulundurulacak olursa yazma eserlerin dijitalleştirilerek erişime açılması; toplumun tarihi ve kültürel mirasını, sanatsal değerlerini, manevi geleneklerini tanımlarına ve bu alandaki araştırmaların genişletilmesine, bilginin yaratılmasına, biriktirilmesine ve yayılmasına olanak tanımaktadır. Dijital kütüphanelerin kültürel mirası korumanın yanı sıra en önemli işlevlerinden birisi kültür araştırmalarına hizmet etmekle ilgili olan kültürel özelliğidir. Bu doğrultuda, her bellek kurumunun kültürel işlevini başarılı bir şekilde yerine getirmek için açık erişimi sağlayarak kullanılabilirliği artırma konusunda çaba göstermesi beklenmektedir. Açık erişimde ilerleme sağlamak amacıyla ülkemizdeki bellek kurumlarının kültürel miras niteliği taşıyan eserlerini daha fazla çevrim içi erişime açması önerilmektedir. Öte yandan bu eserlere ve genel olarak kültürel kayıtlara çevrim içi hızlı ve kolay erişim özellikle dijital dönüşüm; başta dijital kütüphaneler olmak üzere bellek kurumlarının, günümüz insanının kültürel miras ile karakterize edilen halk kültürünün önemi konusundaki farkındalığının artırılması, küreselleşen dünyada kültürel mirasın hayatta kalabilme şansını artırmaktadır. Bu açıdan ele alındığında bellek kurumlarının, geleneksel değerlerin nasıl korunacağı ve gelecek nesillere nasıl aktarılacağı konusundaki rolü önemlidir.

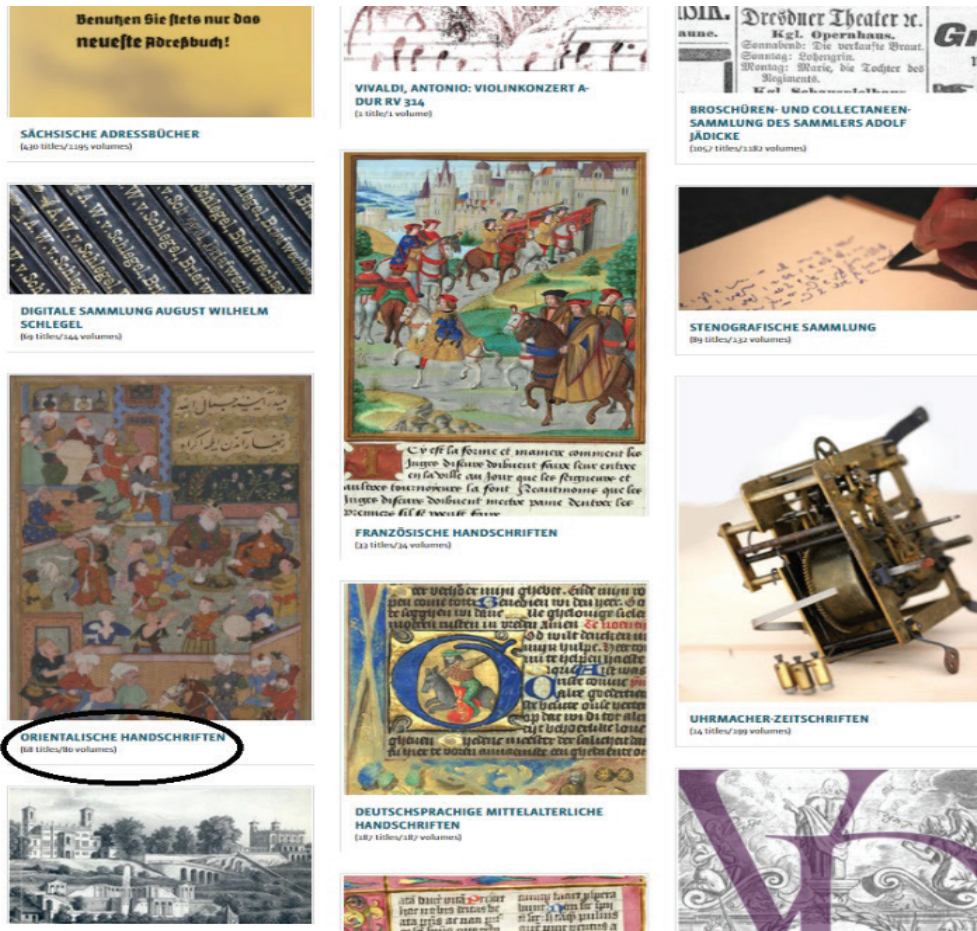
Dresden Dijital Kütüphanesi, dijital koleksiyonlarını oluşturmak için yazma eserler hakkında bilgi sahibi olan uzmanlardan oluşan bir ekip ile çalışmakta, ileri tarama ve görüntüleme teknolojileri kullanmaktadır. Dresden Dijitalleştirme Merkezi, kamu sektöründe Almanya'nın önde gelen toplu dijitalleştirme merkezlerinden biri olup değerli materyalleri büyük bir özenle ve dikkatle dijitalleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, çeşitli ortaklarla birlikte geriye dönük dijitalleştirme alanında çok sayıda üçüncü taraf projesi üzerinde çalışan Dresden Dijitalleştirme Merkezi, robot teknolojilerinin ve açık kaynaklı yazılım çözümlerinin geliştirilmesinde etkili bir kurumdur. Dresden Dijital Kütüphanesi dijital koleksiyonunda, Dresden Maya el yazması veya Sachsenspiegel'in ışıklı el yazması gibi büyük kültürel ve tarihi değere sahip eserler de dâhil olmak üzere yaklaşık 140.000 el yazması, baskı ve yazılı müzik materyali bulunmaktadır.³⁴

33 Jie Kong, "Application and Research of Artificial Intelligence in Digital Library", *Big Data Analytics for Cyber-Physical System in Smart City: BDCPS*, ed. Mohammed Atiquzzaman, Neil Yen and Zheng Xu, Springer, Singapore 2021, s. 318-325.

34 Dresden Digitization Center, "Dresden Digitization Center (DDZ)", <https://www.slub-dresden.de/en/visit/digitization-on-demand/ddz> [Erişim tarihi: 08.07.2021].

Dresden Kütüphanesi'nin web sitesi ana sayfası üzerinde “keşfet” (explore) sekmesine tıklandığında açılan menüden dijital koleksiyonun çevrim içi kataloğuna hızlıca ulaşılabilir. Aynı zamanda bu kısım dijital koleksiyonların tamamının görsellerine genel bir bakış sunmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nın dijitalleştirilmiş nüshası, Dresden Dijital Kütüphanesi'nin 57 adet dijital koleksiyonundan biri olan Doğu Yazmaları Dijital Koleksiyonu başlıklı koleksiyon (Şekil 2) da yer almaktadır.³⁵ Bununla birlikte bu koleksiyonda aralarında Fuzûlî'nin Beng ü Bâde eseri ve Pîri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye olmak üzere 80 cilt önemli Osmanlıca yazma eser bulunmakta ve bu eserlerin tam metinlerine üyelik koşulu gerekmeksizin erişilebilmektedir.³⁶

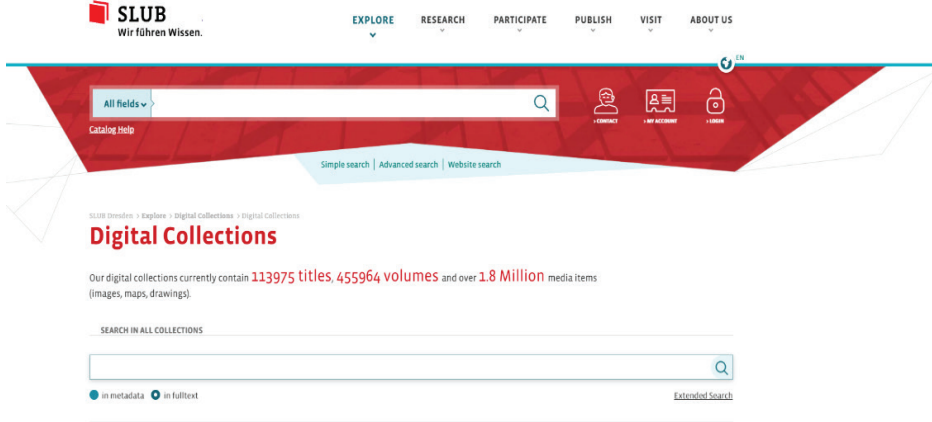
Şekil 2. Doğu Yazmaları Dijital Koleksiyonu

Kaynak: <https://digital.slub-dresden.de/en/digital-collections>

35 SLUB Dresden, “Digital collections”, <https://digital.slub-dresden.de/en/digital-collections>, [Erişim tarihi: 16.09.2021].

36 SLUB Dresden, “Orientalische Handschriften”, <https://www.slub-dresden.de/en/explore/manuscripts/oriental-manuscripts> [Erişim tarihi: 23.06.2021].

Kullanıcılar, Dresden Dijital Kütüphanesi'nin dijital koleksiyonuna çevrim içi katalog (Şekil 3) aracılığıyla basit arama (simple search), kapsamlı arama (advanced search) veya serbest metin araması (free text search) yapabilmektedir. Kapsamlı arama alanında ise Boolean operatörleri (AND, OR ve IN) kullanılarak arama yapılabilmektedir. Bu alanda eserin başlığına, yazarına, yayın yerine ve PURL'sine göre arama seçeneği bulunmaktadır. "Serbest metin araması" alanında ise üçüncü harf girilir girilmez ilk üç harf ile başlayan öneriler açılmakta; arama terimine ilişkin kombinasyonlar gelmektedir.

Şekil 3. Dresden Dijital Kütüphanesi Dijital Koleksiyonu çevrim içi katalogu

Kaynak: <https://digital.slub-dresden.de/en/digital-collections>

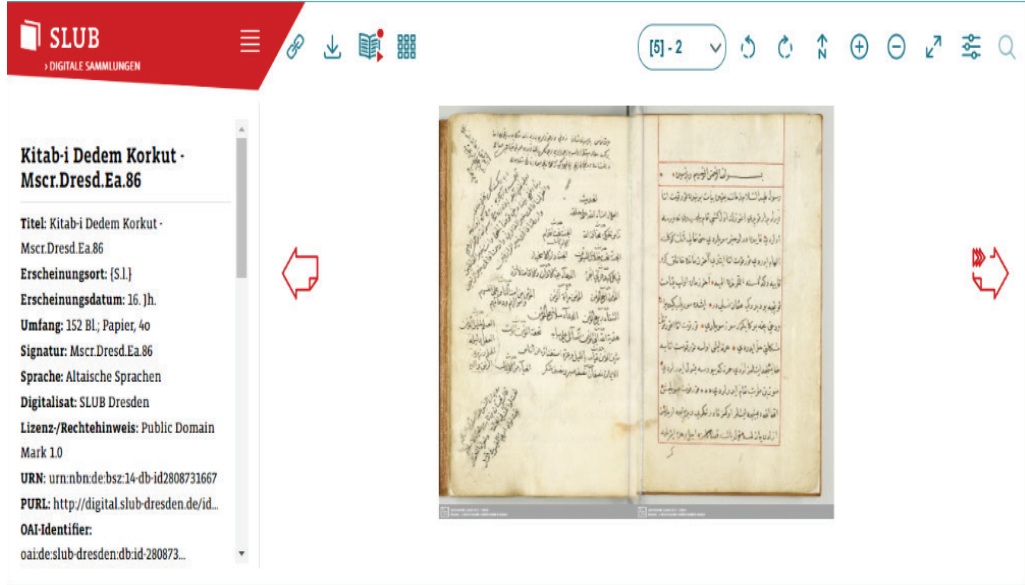
Şekil 4'te görüldüğü gibi arama sonuçları kullanıcının tercihlerine (örneğin ilgililik) uygun bir şekilde sıralanmakta ve varsayılan arama ilgililik düzeyine göredir. Burada eserin üstveri öğeleri ve eser ile ilgili daha fazla bilgi yer almaktadır.

Şekil 4. Arama sonuçları

Kaynak: <https://digital.slub-dresden.de/en/search-in-collections>

Dede Korkut Kitabı'nın dijitalleştirilmiş nüshası Dresden Dijital Kütüphanesi dijital koleksiyonunda yer almaktadır. Eserin dijital görüntüsüne (Şekil 5), katalog linkine ve sol tarafta gösterilen üstveri öğelerine hızlı erişim sağlanabilmektedir. Fakat üstveri öğelerinin İngilizce karşılıkları mevcut değildir. Kullanıcılar bu kısımdan *Dede Korkut Kitabı*'nın yüksek çözünürlüklü görüntüsünü büyütme veya döndürme suretiyle ayrıntılı inceleyebilmekte; sayfaları teker teker ve yan yana, tek bir varak hâlinde görüntüleyebilmekte; sayfalar arası geçiş yapabilmekte; parlaklık, kontrast, renk ayarlamaları yapabilmekte ve sayfayı tam ekran olarak görüntüleyebilmektedir. Bu bakımdan incelendiğinde, eserlerin orijinal görüntülerine en yakın formatta erişim olanağının sağlanması için kullanıcı odaklı dijitalleştirme yapılması ve bunun çevrim içi sunumunun olanaklı hale getirilmesi gerekmektedir.

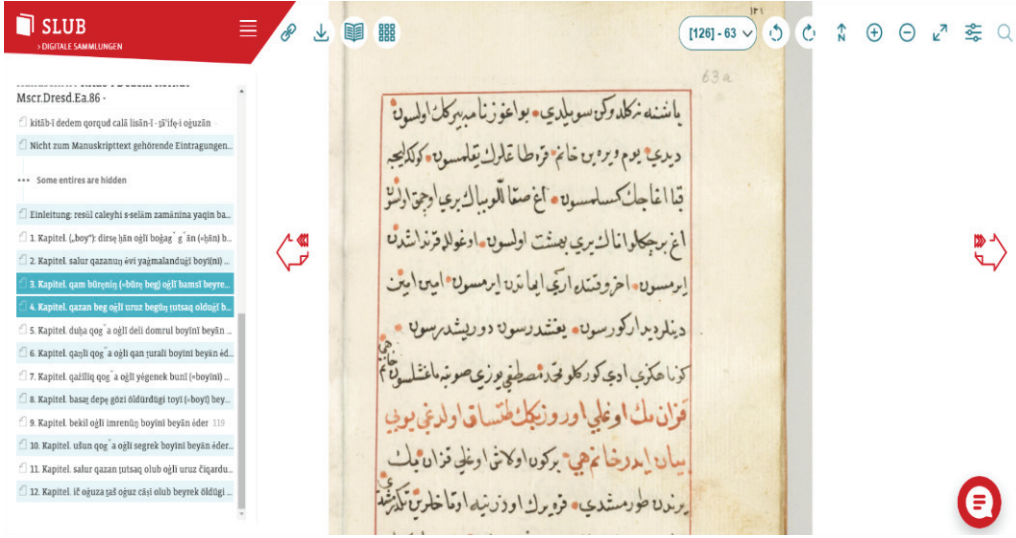

Şekil 5. *Dede Korkut Kitabı*'nın dijital görüntüsü

Kaynak: <https://digital.slub-dresden.de/en/workview/dlf/10013/1>

Robertson'a göre kullanıcıların el yazmaları arasında gezinmelerine ve belirli bölümleri anlamalarına yardımcı olan görsel bir hiyerarşi oluşturmak için çeşitli yazı biçimleri, renkler, büyük harf ve renk kullanımından faydalanılmaktadır.³⁷ *Dede Korkut Kitabı*'nın dijitalleştirilmiş nüshasının görüntülerini açıklayan üstveri öğeleri (örneğin yayın yeri, yayın tarihi) ve aynı zamanda kırmızı mürekkep ile yazılan bölüm başlıklarının tam olarak transkribe edilmiş hali sol sütunda gösterilmektedir. Burada kullanıcılar, doğrudan eserin istedikleri bölümüne gidebilmektedir (Şekil 6).

37 Abigail G. Robertson, "A Note on Technology and Functionality in Digital Manuscript Studies", *Medieval Manuscripts in the Digital Age*, ed. Benjamin Albritton, Georgia Henley and Elaine Treharne, Routledge, New York 2020, s. 33-36.

Şekil 6. *Dede Korkut Kitabı*'nın dijital görüntüsü

Kaynak: <https://digital.slub-dresden.de/en/workview/df/10013/126>

Dijital dosyalar, özellikleri açısından değerlendirildiğinde, paylaşılabılır, başka aygıtlara aktarılabılır ve uzun süre boyunca kullanılabilir olmalıdır.³⁸ Bu açıdan bakıldığında Dresden Kütüphanesi Oryantal El Yazması Dijital Koleksiyonu'ndan erişilen *Dede Korkut Kitabı*'nın tamamı, PDF veya JPG formatında tek sayfası/ METS (Metadata Encoding and Transmission Standard) ve JSON (JavaScript Object Notation – JavaScript Nesne Notasyonu) dosyası olarak bilgisayar, tablet veya akıllı telefon gibi farklı cihazlardan indirilebilmekte, bu cihazlarda kolayca taşınabilmekte ve bu durum eserin kullanılabilirliğini artırmaktadır. Aynı zamanda Dresden Dijital Kütüphanesi, dijital ortamda e-posta metin sohbeti ve sesli sohbet şeklinde çevrim içi sohbet uygulamaları ile danışma hizmetleri sunmaktadır. Kullanıcı, e-posta adresini girdiği takdirde sohbet sonrasında sohbet geçmişinin tamamının bir kopyasını alabilmektedir. Ayrıca kullanıcı memnuniyet ile ilgili geri bildirimde de bulunulabilmektedir. Yukarıda belirtilen diğer özellikleri ile eserin sunulduğu arayüzün kullanıcı dostu ve sezgisel olduğu görülmektedir. Buna karşın sistemin dijital nüsha içerisinde kelime araması yapılabilme ve diğer dillere çeviri olanağı sunulması gibi özelliklere sahip olmadığı görülmektedir.

Böyle bir uygulamaya ilk adımda Türkiye Yazma Eserler Kurumu tarafından oluşturulan *Dede Korkut Kitabı* kayıtlarının arasına Dresden Kütüphanesi'nde yer alan nüshanın işlenmesi ile başlanabilir. Ardından, bu eserin açık erişimde hizmete sunulan Dresden Dijital Kütüphanesi'ndeki nüshalarına üstveri kayıtları üzerinden bağlantı adresinin eklenerek dijital olarak görüntülenebilme olanağı sağlanabilir. *Dede Korkut Kitabı* el yazmasının Türkiye'deki dijital nüshalarına ilişkin kayıtlarına farklı bir lokasyondan erişen ve Dresden Dijital Kütüphanesi'nde açık erişime sunulduğunun farkında olmayan bir araştırmacı için eserin çevrim

38 Hüseyin Odabaş, "Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye'de Yazma Eser Kütüphaneciliği", *Bilgi*, LVI, (2011), s. 143-164.

içi olarak görüntülenebilmesi büyük kolaylık sağlayacaktır. Diğer durumda, çevrim içi yazma eser taramasında *Dede Korkut Kitabı*'nın metinlerine dijital olarak erişebilme beklentisi ve olanağı içinde olan araştırmacının fiziksel olarak ilgili kütüphanenin okuma salonuna başvurması gerekmektedir. Nadir eserlerin bir bölümünün dahi çoğaltılması olanaksız olduğu göz önünde bulundurulursa araştırmacının bulunduğu yerden esere dijital olarak erişip baskısını edinebileceği bir ortamdan yararlanması büyük önem taşımaktadır. Bu uygulamanın dijital kütüphaneler açısından önemi ise, bir esere ilişkin farklı bibliyografik kayıtların bütünleştirme anlayışı ile mekândan bağımsız olarak bir araya getirilmesi ve hizmetlerin de birleştirilmesi anlayışıdır.

Dede Korkut Kitabı'nın dijital erişiminin kalitesini/verimliliğini sorgulama amacıyla başlatılan bu çalışmada ikinci olarak da ülkemizdeki kayıtları üzerinden, burada *Dede Korkut Kitabı*'na ilişkin üst verilerin bir araya getirilmesi ve zaten açık erişimde olan ancak ülkemizde olmayan açık erişim hizmetinin bu üst veri bütünleştirilmesi hizmetiyle verilebilir hale getirilmesine dikkati çekmek ve bu yönde araştırmacıların da farkındalığını yükseltmek vurgulanmaktadır.

Sonuç

Dijital kütüphaneler; bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, dijitalleştirme yöntemlerindeki son gelişmeler ve dijitalleştirme projelerinin de etkisi ile kültür mirasını dijitalleştirmek, çevrim içi hale getirmek, korumak, kullanımını yaygınlaştırmak ve özellikle dijital arşivleme konusunda destekleyici olmalıdır. Dijital kütüphanelerin kültürel çalışmaları, hem yerel hem uluslararası düzeyde toplumların sosyo-kültürel gelişimine katkıda bulunmalıdır. Kültürel miras taşıyıcısı olarak dijital kütüphanelerin desteklenmesi, millî hafızayı koruma hedefi doğrultusunda paha biçilemezdir. Bu bağlamda, kültürel mirasını koruma sorumluluğunu alan uluslar, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması konusunda daha fazla beklentiye sahip olmaktadır.

Kültürel miras niteliğindeki yazma ve nadir eserleri içeren dijital koleksiyonlara çevrim içi erişim, farklı kültürdeki ve coğrafyadaki bireylerin dijital platformlarda bir araya gelmelerini ve kültürlerini daha iyi anlamalarını olanaklı hale getirecek ve aynı zamanda kullanıcıların bu kütüphanelere ilgi göstermesini sağlayacaktır. Dresden Dijital Kütüphanesi örneğinde olduğu gibi, kültürel miras ürünü olan yazma ve nadir eserlerin dijitalleştirilmiş nüshalarının tam metinlerine hızlı ve kolay bir şekilde çevrim içi erişim sağlanarak yerel ve dünya kültür değerlerine erişimin daha olanaklı hale getirilmesi, bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler de göz önünde bulundurulduğunda günümüzde daha fazla anlam kazanmaktadır. Nitekim, bu durum bireylerin dünya kültür mirasının bir parçası olarak yerel kültürlerini tanımlarına, kültürel mirası deneyimlemelerine, kültürel değerlerini, millî kimliklerini ve geleneklerini korumalarına dair önemli fırsatlar sunmakla beraber nesiller arasındaki bağı güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, çeşitli nedenlerle kütüphanelere fiziki erişimin zorluklar içermesi (örneğin maliyetin görece yüksek olması, çeşitli prosedürlerin uygulanması), yapılacak çalışmalarda zaman kısıtının olması gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda yazma ve nadir eserlerin dijitalleştirilmesinin ve bu eserlere çevrim içi ücretsiz erişim sağlanmasının önemi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- Bayram, Özlem, Astrid, Emel, “The Dede Korkut Digital Library: A Student Project Faces The Real World”, *Library Student Journal*, II, (2007).
- Bekki, Salahaddin, “Dedem Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi ile Boylar Arasındaki Organik Bağ”, *Milli Folklor*, XXVII/CVII, (2015), s. 5-13.
- Binyazar, Adnan, *Dede Korkut*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Borgman, Christine L. vd., “Social Aspects of Digital Libraries”, *Final Report to the National Science Foundation, Computer, Information Science and Engineering Directorate*, Division of Information, Robotics and Intelligent Systems; Information Technology and Organizations Program, 1996.
- Borgman, Christine L., “What Are Digital Libraries? Competing Visions”, *Information Processing & Management*, XXXV/III, (1999), s. 227-243.
- Conway, Paul, “Digital Transformations and the Archival Nature of Surrogates”, *Archival Science*, XV(I), (2015), s. 51-69.
- Çelebi, Şükrü, *Yazma Eser Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphaneciler için Hizmet İçi Eğitimi: Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020.
- Erdem, Persude, “Dijital Kültür Ortamında Belleğin Durumu”, *Journal of Communication Theory & Research/ İletişim Kuram ve Araştırma* Dergisi, XLVIII, (2015), s. 529-545.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, haz. Murat Emre Şahin, Hasan Kadıköylü, Hisar Kültür Gönüllüleri, İstanbul 2003.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Dede Korkut”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, (1994), s. 77-80.
- Gratzinger, Ollie, “The Internet Archive”, *American Journalism*, XXXVIII/II, (2021), s. 249-251.
- Heather, Weltin, Fulkerson, Natalie, “Old Texts, New Networks: Hathitrust and the Future of Shared Print”, *Transforming Print: Collection Development and Management for Our Connected Future*, ed. Lorrie McAllister and Shari Laster, ALA Editions, Chicago 2021, s. 65-79.
- Ioannides, Marinos vd., “Digital Libraries and Their Contribution in the Documentation Of The Past”, *Mixed Reality and Gamification For Cultural Heritage*, ed. Marinos Ioannides, Nadia Magnenat Thalmann and George Papagiannakis, Springer, Switzerland 2017, s. 161-199.
- Kong, Jie, “Application and Research of Artificial İntelligence in Digital Library”, *Big Data Analytics for Cyber-Physical System in Smart City: BDCPS*, ed. Mohammed Atiquzzaman, Neil Yen and Zheng Xu, Springer, Singapore 2021, s. 318-325.
- Kozan, Tuğçe, *Türkiye’de Yazma Eser Kütüphanelerinin Organizasyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.
- Kurin, Richard, “Safeguarding İntangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal”, *Museum International*, LVI/I-II, (2014), s. 66-77.
- Lesk, Michael Autor, *Practical Digital Libraries: Books, Bytes & Bucks*, Morgan Kaufmann Publishers, California 1997.
- Odabaş, Hüseyin, “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği”, *Bilig*, LVI, (2011), s. 143-164.
- Öcal, Oğuz, “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras”, *Milli Folklor*, XXV/C, (2013), s. 5-13.
- Özbağ, Diğdem, *Ulusal Dijital Kültür Mirasının Korunması ve Arşivlenmesine Yönelik Kavramsal Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020.

- Öztemiz, Semanur, *Türkiye’de Dijitalleştirilen Kültürel Miras Ürünlerine Açık Erişim: Bir Model Önerisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s. 24-25.
- Robertson, Abigail G., “A Note on Technology and Functionality in Digital Manuscript Studies”, *Medieval Manuscripts in the Digital Age*, ed. Benjamin Albritton, Georgia Henley and Elaine Treharne, Routledge, New York 2020, s. 33-36.
- Subaşıoğlu, Fatoş, “Dijital Kütüphaneler: Tanımlama Sorunu”, *Türk Kütüphaneciliği*, XV/I, (2011), s. 45-54.
- Ülger, Duygu Kevser, Külçü, Özgür, “Dijitalleştirme Çalışmalarına Kültürel Miras Ölçeğinde Genel Bir Bakış: VEKAM Örneği”, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, II/I, (2016), s. 42-55.

Elektronik Kaynaklar

- “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, 1966, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf> [Erişim tarihi: 23.05.2021].
- “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”, 2010, http://www.claiminghumanrights.org/udhr_article_27.html, [Erişim tarihi: 26.09.2021].
- “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, 2003, <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>, [Erişim tarihi: 26.06.2021].
- Dresden Digitization Center, “Dresden Digitization Center (DDZ)”, <https://www.slub-dresden.de/en/visit/digitization-on-demand/ddz> [Erişim tarihi: 08.07.2021].
- Dünya Dijital Kütüphanesi, “Dünya Dijital Kütüphanesi – World Digital Library”, <https://dijital tarih.wordpress.com/2015/05/21/dunya-dijital-kutuphanesi-world-digital-library/> [Erişim tarihi: 16.08.2021].
- Lynch, Clifford “Where Are We Going Next? The Next Decade of Digital Libraries”, <https://www.dlib.org/dlib/july05/lynch/07lynch.html>, [Erişim tarihi: 21.09.2021].
- Memory Institution, http://en.wikipedia.org/wiki/Memory_institution [Erişim tarihi: 25.06.2021].
- SLUB Dresden, “Digital collections”, <https://digital.slub-dresden.de/en/digital-collections>, [Erişim tarihi: 16.09.2021].
- SLUB Dresden, “Orientalische Handschriften”, <https://www.slubdresden.de/en/explore/manuscripts/oriental-manuscripts> [Erişim tarihi: 23.06.2021].
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “Kişisel Verilerin İşlenmesi Aydınlatma Metni”, <http://www.yazmalar.gov.tr/sayfa/kisisel-verilerin-islenmesi-aydinlatma-metni/17> [Erişim tarihi: 14.08.2021].
- Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu”, http://www.strateji.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=36, [Erişim tarihi: 17.08.2021].
- UNESCO, “UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsil Listesi”, <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-%C4%B0nsanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n-Somut-Olmayan-K%C3%BCl%C3%BCrel-Miras%C4%B1-Temsil%C3%AE-Listesi> [Erişim tarihi: 20.08.2021].

DIGITAL LIBRARIES AS CARRIERS OF CULTURAL HERITAGE: DRESDEN DIGITAL COPY OF THE *BOOK OF DEDE KORKUT*

Özlem GÖKKURT DEMİRTEL*

Banu Fulya YILDIRIM**

Şerife Funda CAN***

Many libraries around the world digitize their collections and make them accessible from anywhere in the world. This worldwide movement has received great attention from users, who, through quick access to works of cultural heritage, have become more aware and hence more interested in the concept of cultural heritage. Especially the digitization of rare works and their increased accessibility proves to be an efficient and useful way to transmit these works to future generations.

New tools and technologies have allowed libraries around the world to overcome the technical barriers that stood in the way of digitizing manuscripts and rare works of cultural heritage. Many libraries now offer their digital collections online through which users can download documents to their computers and mobile devices such as tablets or smartphones free of charge. There are many examples of digital libraries abroad offering copies of notable works of our cultural heritage on their websites. Dresden Digital Library, for instance, has become an important source for digitizing and hence allowing access to the material in its collections. In particular, it has digitized the full text of the Book of Dede Korkut, which is the most valuable resource of our cultural heritage and the major work of our verbal folk culture and made it available to everyone through its website. These services are important in terms of promoting the Book of Dede Korkut and keeping its legacy alive in the context of our traditions and customs. Considering that many manuscripts in the world exist in a single copy or in very few numbers, their digitization allows users to recognize the historical and cultural heritage, artistic values, and spiritual traditions of society. Digitization further promotes the ability to create, accumulate and disseminate knowledge. The digital libraries, hence, serve an important cultural function.

* Prof. Dr., Izmir Katip Celebi University Department of Information and Records Management, İzmir/Turkey
sozlem.gokkurt.demirtel@ikc.edu.tr; ORCID: 0000-0002-1858-0061

** Assist. Prof., Istanbul 29 Mayıs University Faculty of Arts and Letters Department of Information and Records Management, Istanbul/Turkey, bfildirim@29mayis.edu.tr; ORCID: 0000-0002-4988-7584

*** Master Student, Hacettepe University Department of Turkish Folklore, Ankara/Turkey, fundacan@hacettepe.edu.tr; ORCID: 0000-0003-3142-2938

This study aims to underline the importance of digital libraries as institutions of cultural memory through a discussion of the digitized copy of Dede Korkut Book in the digital collections of Dresden Digital Library. It is based on an understanding of the need for a holistic approach to works of cultural heritage, which are dispersed between memory institutions in different countries. In this context, this article discusses the cultural functions of digital libraries and their impact on the continuity of cultural heritage and examines the Dresden Digital Copy of Dede Korkut Books as an intangible work of cultural heritage. It questions the quality/efficiency of digital access to the Book of Dede Korkut. It has emphasized that the metadata related to the Book of Dede Korkut, which is already in open access in foreign countries, should be gathered and integrated in Türkiye. In addition, this study has introduced new initiatives for the preservation and development of cultural heritage through digital libraries. The findings reveal the need to reconsider the possibilities that would maximize access to works of cultural heritage kept at memory institutions of different countries and increase their usage to more productive levels.

Digital libraries, with advances in information and communication technologies, and the latest developments in digitization methods, should also support the digitization and archiving of works of cultural heritage, making them online, preserving and expanding their use. Moreover, cultural studies of digital libraries should be conducted to contribute to the socio-cultural development of societies, both locally and internationally. Supporting digital libraries as cultural heritage carriers is valuable for the preservation of national memory. In this context, nations that take responsibility of protecting their cultural heritage harbor more hope for the transfer of cultural heritage to future generations.

Online access to digital collections containing cultural heritage manuscripts and rare works will enable individuals from different cultures and geographies to gather on digital platforms and better understand their culture. It will also attract more users to these collections. In fact, online access provides important opportunities for individuals to get to know their local cultures, to experience their cultural heritage and to preserve their cultural values, national identities, and traditions. It also strengthens the bond between generations.